

Sosyal Değer Yöneliminin Bileşenleri: Bir Ölçek Geliştirme Çalışması

Özgen YALÇIN¹

ÖZ

Kişinin, kaynakların kendisi ve bir başkası arasında farklı biçimlerde dağıtılmasına yönelik tercihi olarak tanımlanan sosyal değer yöneliminin (SDY) (McClintock, 1988), bir kişilik değişkeni olduğu varsayılmasına karşın bazı çalışmalar, SDY'nin durumsal değişkenlere bağlı olarak değişebildiğini göstermiştir (Griesinger ve Livingston, 1973; Grzelak, 1986). Bu tutarsızlığın, çalışmaların SDY'ye ilişkin daha önceki tanımlamaları ve geliştirilen ölçüm araçlarının SDY'nin çok faktörlü bir yapı olabileceğini göz ardı etmiş olmalarından kaynaklanmış olabileceği göz önüne alınarak bu çalışmada, SDY'nin bileşenleri tanımlanmış ve Çok Boyutlu Sosyal Değer Yönelimi Ölçeği geliştirilmiştir. Ölçek Ankara'da öğrenimini sürdürmekte olan 257 üniversite öğrencisine (Ort. Yaş = 25, S = 4.1) uygulanmıştır. Faktör analizi sonucunda ölçeğin dört faktörlü (diğerine ilişkin algılar, paylaşılan çevredeki etkileşimler, paylaşılmayan çevredeki etkileşimler ve karşılıklı bağımlılık durumuna ilişkin algılar) bir yapıda olduğu görülmüştür. Ölçeğin Cronbach alfa içtutarlık katsayısı tüm ölçek için .86 olarak hesaplanmıştır. Alt ölçeklerin iç tutarlık katsayıları .70 ile .87 arasında değişmektedir. Ölçek, Üç Baskın Sosyal Değer Yönelimi Ölçeği'yle (Van Lange ve ark., 1997) orta düzeyde anlamlı bir ilişkiye sahiptir ve toplum yanlılarının Çok Boyutlu Sosyal Değer Yönelimi Ölçeği'nden aldıkları puanların kendine yanlıların puanlarına göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Sonuç olarak, SDY'lerin dört farklı bileşenden oluşan bir yapı olduğu ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: sosyal değer yönelimi, karşılıklı bağımlılık durumuna ilişkin algılar, önceki etkileşimlerin niteliği, diğerine ilişkin algılar

Yalçın, Ö. (2016). Sosyal değer yöneliminin bileşenleri: bir ölçek geliştirme çalışması. *Nesne*, 4(8), 245-267.

---

¹Dr., Araştırmacı, Connecticut Üniversitesi - Psikoloji Bölümü, ozgen.yalcin(at)uconn.edu.tr

Components of Social Value Orientation: A Scale Development Study

ABSTRACT

Although previous studies assumed that Social Value Orientations (SVO) are stable individual differences in preferences for different distributions of sources for oneself and others (McClintock, 1988), other confounding studies demonstrated that SVOs are not stable among certain situations (Griesinger & Livingston, 1973; Grzelak, 1986). This study proposed that these inconsistent findings might be a result of ignoring the multi-factor feature of the SVOs which have not seen as an option in the previous descriptions and measurements. Based on this assumption, the components of SVO were identified and an instrument (*The Multidimensional Scale of Social Value Orientation*) was developed in this study. Two hundred and fifty-seven undergraduate students from Ankara/Turkey ($M_{Age} = 25$, $SD = 4.1$) participated in the study. The PCA results suggested a four-factor solution for the scale (*perceptions of interdependence, interactions in shared environment, interactions in unshared environment, perceptions about other*). Cronbach alfa coefficient for the scale was .86; and ranged from .70 to .87 for the subscales. Analysis indicated a significant and literature-consistent relationship between *The Multidimensional Scale of SVO Scale* and *Triple-Dominance Measure of Social Values* (Van Lange et al., 1997). In conclusion, this study revealed that SVO is a construct that consists of four different components.

Keywords: social value orientation, perceptions of interdependence, interactions in shared environment, interactions in unshared environment, perceptions about other

Herhangi bir seçim durumunda bireyler, seçenekler arasındaki tercihlerinin sonuçlarına ilişkin öngördükleri değer, aynı seçim durumunda olası başka tercihlerin sonuçlarına ilişkin öngördükleri değerlerden daha yüksek olmasını beklerler (McClintock, 1972). Bu değer, bir bakıma bir seçeneğin seçilip seçilmeyeceğinin belirleyicisi, o seçeneği tercih etmeye yönelimdir. Kaynakların, bireyden başka diğerleriyle ortak olduğu durumlarda ise bireyin, tercihlerinin sonuçlarına ilişkin öngördüğü değerler yalnızca bireyin kendisiyle ilgili değildir; artık diğerleri de denkleme dahil olmuştur. Böylece, diğerlerine ilişkin algılar da öngörülen sonuçlara verilen değer için belirleyici bir nitelik kazanır.

Araştırmacılara göre (örn., McClintock, 1974; Messick ve McClintock, 1968; Van Lange, Otten, De Bruin, Joireman, 1997), bireyler bu türden durumlarda tercihlerinin belirleyicisi olan, zaman içinde tutarlı, kalıcı yönelimlere sahiptirler. Bunlar, en sık kullanılan ismiyle sosyal değer yönelimleridir² (SDY) ve örneğin, “kişinin, kaynakların kendisi ve/veya başkaları arasında farklı biçimlerde dağıtılmasına yönelik tercihi” olarak tanımlanmışlardır (McClintock, 1988; s. 59). Diğer bir ifadeyle, SDY, bireysel kazançların başkalarının da ortak olduğu bir kaynak havuzundan sağlandığı durumlarda bireyin kendisinin ve başkalarının çıkarlarını gözetme derecesine işaret eden motivasyondur. Araştırmacılar farklı biçimlerde sınıflandırsalar³ da alan yazında bireylerin temelde üç SDY bakımından farklılaştıkları görüşü hakimdir (örn., Van Lange ve ark., 1997). Bunlar, bireyin kendi kazancını yüksek tuttuğu, kendi kazancını diğerlerine göre en üst düzeye çıkardığı ya da ortak kazancı en üst düzeyde tuttuğu, sırasıyla bireycilik, yarışmacılık ve işbirliği yanlılığıdır. Ayrıca bireyci ve yarışmacıların “kendine yanlı”, işbirliği yanlılarının “toplum yanlısı” olarak daha genel bir çerçevede sınıflandırılmaları da çalışmalarda kolaylık sağlamıştır (Kopelman, Weber ve Messick; 2002; Liebrand, Wilke, Vogel ve Wolters, 1986; Van Lange ve Kuhlman, 1994).

SDY'nin çok farklı şekillerde ölçüldüğü görülmektedir. Bunlardan en yaygını Messick ve McClintock'un (1968) geliştirdiği ayrışık oyunlarla (decomposedgame) yapılan ölçümlerdir (Au ve Kwong, 2004). Bu oyunlarda katılımcıdan kendisi ve hayal ettiği bir diğeri ya da diğerleri arasında değerli bir şeyi (para, ders notu,

²Farklı kaynaklarda, SDY, sosyal değer, motivasyonel yönelim, sosyal yönelim ve sosyal motivasyon olarak farklı biçimlerde de isimlendirilmiştir (bkz., Au ve Kwong, 2004).

³Diğerinin kazancını en üst düzeyde tutma anlamındaki özgecilik (McClintock, 1972) ve en alt düzeyde tutma yönelimi olan saldırganlık (McClintock, Messick, Kuhlman ve Campos, 1973) gibi SDY'ler de tanımlanmıştır. Daha fazla bilgi için bkz. McClintock ve Van Avermaet (1982).

zorunlu çalışma saati vb.) pay etmesi istenmekte ve katılımcı seçimlerine göre örneğin, işbirliği yanlısı, yarışmacı, bireyci gibi SDY'lerden birine sahip olarak sınıflandırılmaktadır (örn., McClintock, 1972; Van Lange ve Liebrand, 1991). Katılımcılardan başkası ve kendisi arasında dağıtması istenen miktar (örn., Ring ölçümü: Liebrand, 1984), SDY sınıflarının belirlenmesinde kullanılan hesaplamalar (örn., Knight ve Dubro, 1984; regresyon ve kümeleme analizlerinin kullanılması), davranışsal yerine yargısal ölçüm kullanımı (Wyer, 1969), SDY'nin sürekli ya da kategorik bir değişken olarak ölçülmesi (örn., Murphy, Ackermann ve Handgraaf, 2011; Slider ölçümü), kuramsal olarak öngörülen SDY'ler ve diğer prosedürler (örn., Kagan, 1977; akt., Au ve Kwong, 2004; SDY ölçüm kartları) bakımından farklılaşan başka ölçüm araçları da geliştirilmiştir⁴.

Ancak, şimdiye kadar yapılan çoğu çalışmada ve geliştirilen araçlarda SDY'lerin tek boyutlu yapıda oldukları kabul edilmiş, çok boyutlu olabilecekleri düşüncesi sorgulanmamıştır. Oysa tanımlarına ve ölçümlerine dikkat edilirse, SDY'nin bireyin kendisini, kendisinden başka diğerlerini ve karşılıklı bağımlılık durumlarını içerdiğinden en azından üç ögeyi barındırdığı kolayca görülebilir. Bu ögeler, daha önceki bir çalışmada diğerine ilişkin algı ve beklentiler, karşılıklı bağımlılık durumuna ilişkin algılar ve daha önceki etkileşimlerin niteliği olarak önerilmişse de (Yalçın, 2011) bu önerme görgül olarak kanıtlanmamıştır. Bu sınırlılıklardan yola çıkılarak bu çalışmada SDY'yi bileşenleri olan bir yapı olarak yeniden tanımlamak amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, kuramsal temele ve SDY'nin yapısının çıkarsanan bileşenlerine uygun olarak hazırlanan bir ölçek geliştirilmiş, geçerliği ve güvenilirliği sınanmıştır. Alan yazından derlenerek öngörülen bileşenler aşağıda ayrıntılı olarak açıklanmıştır.

Sosyal değer yöneliminin doğru bir şekilde ölçülebilmesi için kaynakları paylaşan kişinin, kaynakları kendisiyle arasında pay ettiği başkalarına ilişkin herhangi bir bilgisinin olmaması gerektiği öne sürülmektedir (McClintock, Messick, Kuhlman ve Campos, 1973). Araştırmacılara göre bunun en etkili yolu, kişinin kaynakları pay edeceği diğer kişinin bir daha karşılaşılmayacak hayali biri olarak ele alındığı ayrışık oyunlar kullanılmasıdır (McClintock ve ark., 1973). Diğer çalışmalarda da vurgulandığı gibi (Kuhlman ve Marshello, 1975; Murphy ve Ackerman, 2014), ayrışık oyunda, doğrudan karşılıklı bağımlılığı içeren öge ortadan kalkmaktadır. Ancak, karşısındaki birey hakkında bilgi sahibi olmayan bireyin karar vermesi için yine de kaynakları pay edebileceği hayali birine, bir diğerine gereksinimi vardır çünkü bireylerin başkalarına ve kendilerine ilişkin bilgi yapıları (örn., başkalarının hangi durumlarda hangi kararları vereceklerine ilişkin algılarıyla

⁴SDY ölçümlerinin ayrıntılı incelemeleri için Au ve Kwong (2014) ve McClintock ve Van Avermaet'in (1982) derlemelerine bakılabilir.

kendi olası kararlarına ilişkin düşünceleri) farklılaşabilmektedir (Baldwin, 1992). Her ne kadar ayrışık oyunlarda kimliği anonimleştirilerek diğerinin etkisi ortadan kaldırılmaya çalışılsa da kim olduğunu bilmeseler dahi karar vericilerin bu hayali kişilere ilişkin bir öngörülerini olduğunu gösteren çalışmalar bulunmaktadır. Örneğin, toplum yanlıları ortaklarının tercihlerine ilişkin beklentilerinin doğruluğuna daha az güvenirken, bireyciler ortalamaya yakın bir güven duygusuna sahiptirler (Van Lange, 1992); yarışmacılar ortaklarının kendilerinden daha yarışmacı davranmasını beklerken, özgeciler ortaklarının kendilerinden daha fazla işbirliği yapmasını beklemektedirler (Liebrand, 1984). Bu bulgular, diğerine ilişkin algıların, SDY'lerin bir parçası olabileceğini akla getirmektedir.

Peki, ayrışık oyunlarda hayal edilmesi istenen, karşılıklı bağımlılık durumlarındaki bu diğeri kimdir? Aşağıda aktarılan kişilerarası algı çalışmalarından ve SDY alan yazınından yola çıkılarak bu hayali diğerinin, birbirinden bütünüyle bağımsız olmayan üç farklı biçimde SDY'nin bileşeni olabileceği öne sürülebilir.

İlki, hayali diğerinin, kişiye benzer ya da kişiden farklı tercihler yapan biri olarak algılanabileceğidir. Bireylerin, karşılıklarındaki SDY'lerini kendi SDY'lerine benzer algıladıkları (yani, işbirliği eğilimli birinin diğerini de işbirliği yanlısı olarak, yarışmacı birinin diğerini de yarışmacı olarak algıladığı) gösterilmiştir (Kuhlman ve Wimberley, 1976). Öte yandan, bazı çalışmalarda kendine yanlıların diğerlerini kendilerine benzer olarak algılayan toplum yanlılarının tutarlı bir çizgi izlemedikleri bulunmuştur (Kelley ve Stahelski, 1970; Schlenker ve Goldman, 1978). Bu araştırmaların birbirleriyle çelişen sonuçlara ulaşmış olmaları, bireylerin karşılıklı bağımlılık durumlarında diğerinin çıkarını mı yoksa kendi çıkarını mı gözeteneğinin, hayali diğerinin tercihlerine ilişkin beklentilerine bağlı olarak farklılaştığına işaret ettiği söylenebilir.

İkinci olarak, yalnızca tercihleri bakımından değil, diğerinin karar veren bireye diğer özellikleri bakımından ne kadar benzer ya da uzak olarak algılandığının da SDY'nin bir bileşeni olduğu öne sürülebilir. Diyalojik Benlik Kuramına göre toplum, bilişsel bir diğeri ögesi olarak bireyin benliğinde yer alır (örn., Hermans). Ancak, bütünsel bir diğeri algısı söz konusu değildir; benlik, belirli durumlarda görünür olan birbirinden farklı özelliklere sahip diğerlerini içerir (örn., kişinin ebeveynlerine, çocuklarına, arkadaşlarına ve düşmanlarına ilişkin diğeri algısı vardır) (Hermans, Kempen ve Van Loon, 1992). Kaynakların ortak olduğu karşılıklı bağımlılık durumları için de bir diğeri algısına sahip oldukları savunulabilir. Algılanan bu diğerinin bireye yakınlığının ya da uzaklığının kararlarda belirleyici bir niteliği olacaktır, çünkü kendimize yakın olanların çıkarını, kendimizden uzak

olanlardan daha fazla gözetme eğilimindeyizdir (örn., Brewer, 1999). Böylece, hayal edilen diğerini, karşılıklı bağımlılık durumlarında kendine yakın ya da kendinden uzak olarak algılamamızın da (diğerine uzaklık) bireyin SDY'sinin ayrı bir parçası olacağı varsayılabilir.

Öte yandan, birey, diğerlerini benliğine dahil eder, fakat bu işlemde yakın olduğu diğerleri (ana babalar, eşler, arkadaşlar, vd.) daha fazla yer alır, çünkü onlarla daha fazla zaman geçirir, benzer olan diğerlerini daha yakınında tutar ve zamanla onlara daha fazla benzer (Aron, Mashek, McLaughlin-Volpe, Wright, Lewandowski ve Aron, 2005). Birey, sosyalleşme sürecinde kendine yakın olan diğerlerinin belirli durumlarda nasıl kararlar alacaklarına ilişkin bir algı geliştirir. Hermans (2008) bunları Ben-pozisyonları olarak isimlendirmiştir. Özetle, bireyin kendi içinde bir diyalogla “annem/babam/arkadaşım olsa bu durumda ne yapardı” sorusuna verdikleri yanıtların kararlarında belirleyici bir rol oynadığını savunmaktadır. Karşılıklı bağımlılık durumlarında da söz konusu daha önceki etkileşimlerin niteliğinin (kişi için önemli diğerleriyle daha önce girilmiş etkileşimlerde, bu önemli diğerlerinin karşılıklı bağımlılık durumlarında kendine yanlı ya da toplum yanlısı kararları kullanma sıklığı) böyle bir rol oynadığı söylenebilir. SDY çalışmalarında gözlenen kültürlerarası farklılıklar SDY'nin sosyal aktarımına işaret ederken (örn., McClintock, 1974), SDY'ler bakımından kültürlerarası farklılıklara ulaşmayan çalışmalar ise (örn., Liebrand ve Van Ruin, 1985) SDY'lerin yalnızca bu boyutla sınırlı olmadığını, farklı boyutları olan bir yapı olduğuna kanıt sağlar niteliktedir.

Bu şekilde, hayal edilen diğerinin üç farklı boyutta tercihlere yönelik eğilimin bir parçası olabileceği düşünülmektedir. Ancak, SDY'lerin yalnızca karar verici ve diğerleri arasındaki etkileşimin bir doğurgusu olduğu söylenemez; aynı zamanda karar vericinin karşılıklı bağımlılık durumuna ilişkin algısı da kararlarında etkili olacaktır.

Sosyal değerler, karar vericilerle diğerlerinin kazanç ve stratejileri arasında karşılıklı bağımlılığın olduğu bir bağlamda işlemektedir (McClintock, 1972). Karşılıklı bağımlılık, kaynakların ortak bir havuzdan dağıtımının ortak olan bütün tarafları etkilediği bir durum olarak tanımlanabilir. Ayrışık oyun, kişinin kaynakları pay edeceği kişi ya da kişileri anonimleştirerek durumun karşılıklı bağımlı olma niteliğini zayıflatsa da karşılıklı bağımlılığa ilişkin zaman boyu edinilmiş yönelimleri bertaraf edemez.

İnsanlar, bir etkileşimin nasıl ilerleyeceğine ilişkin beklentilerine dayanak oluşturan ve buna göre eylemlerini planladıkları prototipleri zaman içerisinde edinirler (Cantor, Mischel ve Schwartz, 1982; akt., Baldwin, 1992). Benzer biçimde,

karar vericilerin karşılıklı bağımlılık durumlarına ilişkin öznel yorumları da (prototiplerinden beslenerek) farklılaşır (Kelley ve Thibaut, 1978). Bireyler bu algıları, benzer durumlardan edindikleri deneyimler aracılığıyla edinirler. Böylece, farklı SDY'si olan bireyler aslında karşılıklı bağımlılık durumlarına ilişkin algıları bakımından farklıdır (Beggan, Messick ve Allison, 1988; Sattler ve Kerr, 1991; Van Lange ve Kuhlman, 1994). Örneğin, Van Vugt, Meertens ve Van Lange (1995), toplum yanlılarının işe geliş gidişte özel araç yerine toplu taşıma araçlarını kullanmayı bir çevre kirliliği sorunu olarak algılamakta kendine yanlıların bunu bir ulaşım sorunu olarak algıladıklarını göstermişlerdir.

Sosyal değer yönelimi ölçümlerinin zaman boyu tutarlı olduğunu gösteren birçok çalışmaya rastlanmıştır. Ancak, örneğin, katılımcılara verilen yönergeler (Griesinger ve Livingston, 1973), paylaşılacak kaynağın niteliği (örn., para ya da ortaklaşa yapılacak bir işte çalışma saatleri; Grzelak, 1986) gibi durumsal değişkenler bu tutarlı tercihlerin değişmesine neden olabilmektedir. Eğer SDY durumsal değişkenlerden bağımsız bir kişilik değişkeniyse söz konusu durumsal değişkenlerden etkilenmesi, SDY'nin görüldüğünden çok daha karmaşık bir yapıya sahip olduğuna işaret etmektedir. Yani, birinin belirli bir kazanç örtüsünü tercih ederek yarışmacı, bireyci ya da işbirliği yönünde bir seçim yapmasının nedeni bütünsel bir yarışmacı, işbirlikçi ya da bireyci yönelimle açıklanamayacak kadar karmaşıktır. Temelde bu noktadan ve önceki çalışmalardan hareketle yukarıda SDY'nin dört bileşenli (diğerinin tercihlerine ilişkin beklenti, diğerine uzaklık, daha önceki etkileşimlerin niteliği ve karşılıklı bağımlılık durumlarına ilişkin algı) bir yapı olabileceği savunulmuştur. Buna göre, örneğin her koşulda kendi çıkarının diğerinin çıkarından üstün olmasını gözeterek yarışmacı davranan herkesin yöneliminin kaynağı aynı olmayabilir. Bazı yarışmacılar diğerlerini kendinden çok daha uzak gördüğünden bu yönelime sahipken diğerleri karşılıklı bağımlılık durumunu rekabet ortamı olarak algıladığından böyle davranıyor olabilir. Bir başkası ise ailesi ya da arkadaşlarıyla giriştiği önceki etkileşimler daha önemli olduğundan onlarınkine uyumlu bir eğilim gösterecektir. Bu önermelere uygun olarak, bu çalışmada bir ölçek geliştirilmiş ve psikometrik özellikleri sınanmıştır.

Yöntem

Araştırma iki farklı kısımdan oluşmuştur. İlk kısımda, sosyal değer yöneliminin kuramsal olarak bir önceki bölümde ayrıştırılmış bileşenlerine ilişkin 74 maddelik bir ifade havuzu oluşturulmuştur. Ölçek formundaki ifadeler, konuyla ilgili olduğu düşünülen üç farklı uzmanlık alanından (sosyal psikoloji, gelişim

psikolojisi ve sosyoloji) üç uzmana ve uzmanlık alanı psikoloji ya da sosyoloji olmayan iki yetiştikine uygulanmış ve görüşleri alınmıştır. Bildirdikleri görüşler doğrultusunda ifadeler alanda çalışan uzmanlarla karşılıklı tartışılmış, bazı ifadelerde anlatımın açıklığına yönelik düzeltmeler yapılmış ve 3 madde havuz dışında bırakılmıştır. Kalan 71 maddeden yeni bir ölçek formu hazırlanmış ve 103 üniversite öğrencisine uygulanmıştır. Maddeler arası korelasyon ve Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı dikkate alınarak ölçek maddeleri yeniden gözden geçirilmiş ve hakemlere yeniden danışılmıştır. Sonuçta 42 maddenin ölçekten çıkarılmasına karar verilmiş ve 29 maddelik bir ölçek oluşturulmuştur. İkinci kısımda ise oluşturulan 29 maddelik ölçeğin psikometrik özellikleri sınanmıştır. Araştırmanın ikinci kısmında yer alan katılımcılar, veri toplama araçları ve araçların geçerlik ve güvenilirliğine ilişkin bilgiler aşağıda ayrıntılarıyla sunulmuştur.

Katılımcılar

Araştırmanın örneklemini yaşları 20 ile 37 arasında değişen 257 üniversite öğrencisi oluşturmuştur (Ort. Yaş = 25; S = 4.1). Katılımcıların 162'si kadın (% 63), 93'ü erkektir (% 36.2). İki katılımcı (% .8) cinsiyetini belirtmemiştir.

Katılımcıların aylık gelir düzeyine bakıldığında, 27'sinin (%10.5) aile aylık toplam gelirinin 1500 TL ve altı, 53'ünün (%20.6) 1500 ile 3000 TL arası, 50'sinin (%19.5) 3000 ile 5000 TL arası ve 19'unun (%7.3) 5000 TL ve üzeri olduğu görülmüştür. Katılımcıların 108'i (% 42.1) ailesinin aylık gelirini belirtmemiştir. Katılımcıların 18'i (% 7) tek çocuk olduğunu, 72'si (% 28) iki kardeş olduklarını, 36'sı (% 14) üç, 13'ü (% 5.1) dört, 9'u (% 3.6) beş ve üzeri kardeş sayısına sahip olduğunu bildirmiştir. Katılımcıların 109'u (% 42.4) kardeş sayısını bildirmemiştir. Katılımcıların 75'i (% 29.2), sol siyasal görüşten, 53'ü (% 20.6) sağ siyasal görüşten olduğunu ve 13'ü (% 5.1) emin olamadığını, apolitik olduğunu, ilgilenmediğini ya da tarafsız olduğunu bildirmiştir. Katılımcıların 116'sı (% 45.1) siyasal görüşünü belirtmemiştir.

Veri Toplama Araçları

Araştırma kapsamında geliştirilen Çok Boyutlu Sosyal Değer Yönelimi Ölçeği'nin yanı sıra, ölçeğin ölçüt geçerliğine ilişkin bilgi edinmek amacıyla Üç Baskın Sosyal Değer Yönelimi Ölçeği kullanılmıştır. Ek olarak, katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin bilgi almak amacıyla yaş, cinsiyet, siyasal görüş ve kardeş sayısı gibi sosyo-demografik özelliklere ilişkin soruları içeren Demografik Bilgi Formu uygulanmıştır.

Çok Boyutlu Sosyal Değer Yönelimi Ölçeği: Bu araştırma kapsamında geliştirilen ölçek, yukarıda da söz edildiği gibi, ifade havuzunun oluşturulması, hakem değerlendirmeleriyle madde seçilmesi ve maddelerin ön çalışmada katılımcılara uygulanmasıyla elde edilen verilerin analizi/hakem görüşü doğrultusunda madde seçilmesi olmak üzere üç temel aşamada geliştirilmiştir. Ölçeğin geçerliliğine ve güvenilirliğine ilişkin bilgiler, bu araştırmanın sonuç kısmını oluşturmaktadır.

Ölçek, yönergeden bağımsız olarak uygulanamayacak biçimde oluşturulmuştur. Yönerge, ilgili kuramsal çerçeveden yola çıkılarak hazırlanmıştır (bkz. Tablo 1). Yönergede, karşılıklı bağımlılık durumuna ilişkin bir tanıma ve diğerinin kim olabileceğine ilişkin ipuçlarına yer verilmiştir. Bu ipuçları bir kişinin, kendi diğeri temsilini kullanmasını engellemek adına dikkatle ve diğerine ilişkin ne yönde değil, nasıl düşüneceği konusunda bilgi sağlayacak şekilde tasarlanmıştır. Böylece katılımcıların, kendi yaşamlarındaki karşılıklı bağımlılık durumlarını ve diğerini hayal edecekleri ve kendilerinde inşa edilmiş bir karşılıklı bağımlılık durumu ve diğeri algısını açığa vuracakları varsayılmıştır.

Tablo 1.

Çok Boyutlu Sosyal Değer Yönelimi Ölçeği Yönergesi

Lütfen yönergeyi dikkatlice okuyunuz.

Zaman zaman kazançlarımızın diğerlerinin kazançlarına ve diğerlerinin kazançlarının da bizim kazançlarımıza bağlı olduğu durumlarla karşılaşırız. Kararlarımızın karşılıklı olarak birbirimizin kazançlarını belirlediği bu tür durumlara karşılıklı bağımlılık durumu adı verilmektedir.

Örneğin, tanımadığınız/ilerde de tanımayacağımız diğeri bir kişiyle, sınırlı miktarda bulunan değerli bir maddeyi paylaştığımız bir durum hayal ediniz. Bu madde bir miktar altın, ıssız bir çölde az miktarda su, yakıtı bitmiş bir uzay gemisinde hava, kıtlık olan bir yerde yiyecek gibi hayal gücünüzün erişebileceği herhangi bir şey olabilir. Her ikinizin de bu maddeye ulaşma olanağınız vardır; ancak her birinizin alacağı miktar, ikinizin ayrı ayrı “kendi kazancımız lehine” ya da “ortak kazanç lehine” vereceğiniz kararlara bağlıdır. Siz, hem kendiniz hem de diğerinin alacağı miktarı belirleyeceksiniz. Diğeri de, hem kendi hem de sizin alacağınız miktarı belirleyecek. Bu nedenle diğeri ile sizin elde edeceğiniz kazançlar karşılıklı bağımlıdır. Birbirinizin kararlarını bilmiyorsunuz.

Lütfen aşağıdaki soruları, bu türden bir karşılıklı bağımlılık durumunu ve bu karşılıklı bağımlılık durumunda rastgele eşleştiginizi hayal ettiğiniz, tanımadığınız ve gelecekte de tanımayacağınız birini (diğeri) düşünerek yanıtlayınız. Yanıtlarınızı aşağıda belirtilen sıklık derecelerine uygun olarak her bir ifadenin yanına yerleştirilen rakamları daire içine alarak belirtiniz.

Ölçeğin, bir kişilik değişkeni olarak, kendine yanlılığa karşı toplum yanlılığını ölçtüğü iddia edilmektedir. Buna göre, ölçekten alınan puan arttıkça toplum yanlılığı artmaktadır. Katılımcıların ölçek sorularını 5’li Likert

derecelendirmesi (1- hiçbir zaman, nadiren, bazen, çoğu zaman ve 5- her zaman) aracılığıyla yanıtlamaları sağlanmıştır. Ölçek maddelerinin hemen hemen yarısı ters kodlanmıştır (2, 3, 4, 5, 7, 10, 11, 12, 13, 15, 17, 18, 19, 26 ve 29. madde).

Üç Baskın Sosyal Değer Yönelimi Ölçeği: Orijinal ölçek, Van Lange ve arkadaşları (1997) tarafından geliştirilmiştir. Ayrışık oyunun bir kendini bildirim formu haline getirilmiş olan bu ölçek, sosyal değer yönelimlerini (yarışmacı, bireyci ve toplum yanlısı) ölçmeye olanak sağlamaktadır. Oyunun bu kendini bildirim uyarlamasında, katılımcılardan yazılı yönerge aracılığıyla puanları, kendileri ve varsayımsal bir başka kişi arasında nasıl paylaşacaklarına karar vermeleri dokuz kez istenir. Katılımcıların diğerine ilişkin genel eğilimlerini ölçebilmek için diğerini tanımadıkları ve bu kişinin ilerde de bilerek hiç tanışmayacakları herhangi biri olduğu söylenir. Ancak, katılımcı ve diğeri arasındaki ilişkinin karşılıklı olduğu, diğerinin de benzer seçimler yapacağı vurgulanır. Kazançların, yani alacakları puanların kendileri için değerli olduğu; aynı zamanda diğerinin alacağı puanların da diğeri için değerli olduğu belirtilir. Her dokuz maddede, yarışmacı (görelî kazancın en üst düzeye çıkarılması), bireyci (kendi kazancının en üst düzeye çıkarılması) ya da toplum yanlısı (ortak kazancın en üst düzeye çıkarılması) seçeneklerden biri tercih edilir. Katılımcılar, dokuz seçim durumunda altı ve üzeri sayıda toplum yanlısı seçeneği tercih ettiklerinde toplum yanlısı olarak; altı ve üzeri sayıda yarışmacı ya da bireyci seçeneği tercih ettiklerinde yarışmacı ya da bireyci olarak sınıflandırılırlar. Altıdan az sayıda tutarlı yanıt verilen durumlarda sınıflandırılmazlar. Ek olarak, ölçekte sosyal değer yönelimi iki uçlu olarak da sınıflandırılabilir. Buna göre, araştırmacılar, bireycilik ve yarışmacılığı, “kendine yanlı” (pro-self) olarak; toplum yanlılığını ise yine “toplum yanlısı” (pro-social) olarak sınıflandırmışlardır (Liebrand, Wilke, Vogel ve Wolters, 1986; Van Lange ve Kuhlman, 1994).

Ölçek, yönelimleri ölçmek için iç tutarlılığı yüksek, güvenilir bir araçtır (Brucks ve Van Lange, 2007; Van Lange ve Kuhlman, 1994). Araştırmacılar, ayrışık oyunun oldukça yüksek iç tutarlık değerlerine sahip olduğunu belirtmektedir (Liebrand ve Van Ruin, 1985; Liebrand, Jansen, Rijken ve Suhre, 1986). Liebrand ve Van Ruin (1985), on iki ayrışık oyunu iki defa uygulamış ve .93'lük (N = 270) bir iç tutarlık (Spearman-Brown) katsayısına ulaşmışlardır. Van Lange ve Semin-Goossens (1998), sosyal değer yöneliminin altı ay arayla aldıkları iki ayrı ölçümü arasındaki ordinal birliktelik indeksini (gamma) .73 olarak bulmuşlardır. Ayrıca iki aylık bir arayla ölçüm aldıkları katılımcıların %75'inin kalıcı sosyal değer yönelimlerine sahip olduklarını bildirmektedirler.

Ölçeğin Türkiye örneğine uyarlaması Yalçın (2009) tarafından gerçekleştirilmiştir. Test - tekrar test güvenilirliği için yapılan çalışmada, 146 kişi

“yarışmacı”, “bireyci” ya da “toplum yanlısı” olarak sınıflandırıldığında ilk ve son uygulamanın güvenilirliği için hesaplanan CohenKappadeğeri .81 olarak hesaplanmıştır. Katılımcılar, “kendine yanlı” ve “toplum yanlısı” olarak ikili sınıflandırıldığında ise ilk ve son uygulamanın güvenilirliği için hesaplanan CohenKappadeğeri .91’dir. Ölçeğin geçerlik bilgisi, sosyal değer yönelimi gruplarının Ekolojik İkilemle İlişkin Tutum Ölçeği’nde (Yalçın, 2009) ve Rotter’in Denetim Odağı Ölçeği’nde (Dağ, 1991) önceki çalışmalarla benzer biçimde farklılaşıp farklılaşmadıklarına bakılarak elde edilmiştir (N = 232). Sonuçların önceki araştırmalarla tutarlı olduğu görülmüş ve ölçeğin geçerli bir ölçüm aracı olduğu sonucuna varılmıştır.

İşlem

İlk olarak, etik kurul onayı alınmıştır. Uygulamalar öncesi katılımcılara araştırmanın amacı ve kapsamı hakkında bilgi verilmiş, yönergeler açıklanmış ve kimliklerin gizli tutulacağı ve gönüllülüğün esas alındığı belirtilmiştir. Uygulamalarda, sırasıyla Üç Baskın Sosyal Değer Yönelimi Ölçeği, Çok Boyutlu Sosyal Değer Yönelimi Ölçeği ve Demografik Bilgi Formu uygulanmıştır. Demografik bilgilere ilişkin şemaların etkinleşmesinin, ölçek maddelerine verilen yanıtlarda karıştırıcı bir etkisinin olabilme olasılığı göz önüne alınarak uygulamalar yukarıdaki sıra ile gerçekleştirilmiştir. Verilerin bir kısmı, katılımcılara sınıf ortamında uygulanan kâğıt-kalem bildirim formu aracılığıyla (105 kişi), diğer bir kısmı katılımcıların internet üzerinden doldurdıkları sanal bir bildirim formu aracılığıyla (152 kişi) elde edilmiştir. İki farklı biçimde toplanan veriler arasında araştırmanın değişkenleri bakımından istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır. Toplu uygulamalar tek oturumda gerçekleştirilmiş ve yaklaşık olarak 40 dakika sürmüştür.

Bulgular

Verilerin İstatistiksel Analizlere Uygunluğunun Sınanması

Analizler öncesinde verilerin analizler için uygunluğu sınanmıştır. Toplam puan üzerinden z değeri hesaplanmış, ± 3.29 değerinin üzerinde kalan bir katılımcı analizin dışında bırakılmıştır. Sürekli değişkenlerin normalliği, çarpıklık ve basıklık değerine bakılarak değerlendirilmiştir. Yapılan değerlendirmeler, ölçeklerin ve alt ölçeklerden alınan puanların normal dağılım sayılıtısını karşıladığını göstermiştir.

Geçerliğe İlişkin Bulgular

Ölçeğin Faktör Yapısı. 29 maddelik Çok Boyutlu Sosyal Değer Yönelimi Ölçeği'nin yapı geçerliği Temel Bileşenler Analizi ve Açımlayıcı Faktör Analizi ile değerlendirilmiştir. Tabachnick ve Fidell'in (2013; s. 26) belirttiği gibi faktör analizi, "Kişiliğin yapısı nedir? Kişiliğin bireylerarası farklılık gösteren temel boyutları var mıdır?" sorularını yanıtlamak için uygun bir analizdir. Veri yapısının faktör analizi için uygun olup olmadığının belirlenmesi amacıyla KaiserMeyerOlkin (KMO) örneklem yeterliği indeksi hesaplanmış ve Bartlett testi sonuçlarına bakılmıştır. .79'luk KMO katsayısı her faktör için yeterli madde olduğuna işaret etmiştir. Ek olarak, Bartlett testinin sonucunun anlamlı olması (433.49; $p < .001$), korelasyon matrisinin, maddeler arası korelasyonların tamamının sıfır olduğu birim matrisinden anlamlı biçimde farklı olduğunu göstermektedir. Böylece, verilerin faktör analizi için uygun olduğu görülmüştür.

Analizde özdeğerleri 1'in üzerinde hesaplanan sekiz bileşen olduğu görüldüğü de, yamaç-plato grafiğine bakıldığında dört noktada belirgin bir değişim olduğu gözlenmiştir. Dört bileşenli ve varimaks rotasyonlu çözüm tercih edilmiştir. Analiz başlangıçta kuramsal olarak ön görülen faktörlerden kısmen farklı bir yapı ortaya çıkarmıştır. Madde içerikleri ve faktör yükleri dikkate alındığında, daha önceki etkileşimlerin niteliği faktörünün aslında iki ayrı faktörden oluştuğu sonucu ortaya çıkmıştır. Soru içeriklerine bakıldığında bu faktördeki maddelerden bir kısmının aileye ilişkin deneyimlerle ilgili olduğu (örn. "Babam karşılıklı bağımlılık durumlarında ortak kazancı gözetmiştir."), diğer kısmının ise aile dışındaki deneyimlerle (örn. "Yakın arkadaşlarımdan çoğu, karşılıklı bağımlılık durumlarında yalnızca kendi kazançlarını gözetmişlerdir.") ilgili olduğu görülmüştür. Analizde iki ayrı faktöre tam da bu biçimde girdikleri görüldüğünden faktörün kuramsal olarak da iki ayrı faktör olduğu sonucuna varılmıştır. Buna göre, genetik çalışmalarında söz edilen iki kavram olan paylaşılan ve paylaşılmayan çevre kavramları ödünç alınarak aile ortamında deneyimlenen daha önceki etkileşimlerin niteliği paylaşılan çevredeki etkileşimler olarak; arkadaş ve diğer ortamlarda deneyimlenen daha önceki etkileşimlerin niteliği ise paylaşılmayan çevredeki etkileşimler olarak iki ayrı faktörde ele alınmıştır. Ek olarak diğerinin tercihlerine benzerlik ve diğerine uzaklık başlangıçta iki ayrı faktör olarak önerilse de faktör yapıları dikkate alınarak diğerine ilişkin algılar olarak tek faktör altında birleştirilmiştir.

Ortaya çıkan faktörlerden Diğerine İlişkin Algı, varyansın % 16.19'unu, Paylaşılan Çevredeki Etkileşimler % 7.55'ini, Karşılıklı Bağımlılık Durumuna İlişkin Algılar % 6.93'ünü ve Paylaşılmayan Çevredeki Etkileşimler % 6.63'ünü açıklamaktadır. Böylece, 4 faktör birlikte toplam varyansın %37.31'ini

açıklamaktadır. Maddelerin faktör yükleri ve madde-toplam test korelasyonu katsayıları Tablo 2’de yer almaktadır.

Tablo 2

Çok Boyutlu Sosyal Değer Yönelimi Ölçeği madde faktör yükleri ve madde-toplam test korelasyonu katsayıları

Ölçek Maddeleri	Diğerine İlişkin Algılar	Paylaşılan Çevre	Karşılıklı Bağımlılık Durumuna İlişkin Algılar	Paylaşılmayan Çevre	Madde-Toplam Test Korelasyonu Katsayıları
2. Diğerini kendimden uzak hissediyorum. ^R	.75				.63
25. Diğerini kendime yakın buluyorum.	.73				.66
19. Diğerini benim kazançlarımı düşünmeden kendi kazançları doğrultusunda karar verecektir. ^R	.72				.64
3. Diğerini kendi kazancımı, benim kendi kazancımı gözettiğimden daha fazla gözetir. ^R	.67				.44
11. Diğerini bana benzemez. ^R	.64				.51
17. Diğerinin davranışlarını genellikle onaylamam. ^R	.61				.60
23. Diğerini sosyal değerlere önem verir.	.60				.54
4. Diğerini bizden değildir. ^R	.60				.60
12. Diğerini tehlikelidir. ^R	.53				.51
22. Diğerini bana benzer biridir.	.49				.55
5. Diğerini kendi kazancını gözeterek zekice bir iş yapar. ^R	.34				.40
13. Babam bu türden durumlarla karşılaştığında yalnızca kendi kazançlarını gözetmiştir. ^R		.62			.41
6. Babam karşılıklı bağımlılık durumlarında ortak kazancı gözetmiştir.		.62			.40
18. Kardeşim (ya da kardeşlerim) karşılıklı bağımlılık durumlarında yalnızca kendi kazançlarını gözetmiştir (tek kardeşseniz en yakın kuzeninizi düşünerek yanıtlayınız). ^R		.61			.44
28. Annem bu türden durumlarla karşılaştığında ortak kazancı gözetmiştir.		.51			.49
20. Kardeşim (kardeşlerim) karşılıklı bağımlılık durumlarında ortak kazancı gözetmiştir (tek kardeşseniz en yakın kuzeninizi düşünerek yanıtlayınız).		.48			.37
7. Annem karşılıklı bağımlılık durumlarında yalnızca kendi kazançlarını gözetmiştir. ^R		.41			.29

Tablo 2

Çok Boyutlu Sosyal Değer Yönelimi Ölçeği madde faktör yükleri ve madde-toplam test korelasyonu katsayıları (Devamı)

Ölçek Maddeleri	Diğerine İlişkin Algılar	Paylaşılan Çevre	Karşılıklı Bağımlılık Durumuna İlişkin Algılar	Paylaşılmayan Çevre	Madde-Toplam Test Korelasyonu Katsayıları
14. Karşılıklı bağımlılık durumunda ortak kazanç doğrultusunda davranmak dürüstçedir.			.59		.43
1. Karşılıklı bağımlılık durumu ortak kazancı gözetme durumudur.			.56		.36
21. Karşılıklı bağımlılık durumu tarafların karşılıklı dayanışma kurma çabasıdır.			.54		.46
26. Karşılıklı bağımlılık durumu yalnızca kendi kazancı doğrultusunda davranma durumudur. ^R			.47		.46
8. Karşılıklı bağımlılık durumunda ortak kazanç doğrultusunda davranmak akılcıcadır.			.46		.29
15. Karşılıklı bağımlılık durumunda tarafların hedefleri birbirlerinden daha avantajlı bir konuma geçmeye çalışmaktadır. ^R			.33		.53
29. İş (ya da okul) arkadaşlarımın çoğu karşılıklı bağımlılık durumlarında yalnızca kendi kazançlarını gözetmişlerdir. ^R	.36			.59	.46
9. Daha önce karşılaştığım karşılıklı bağımlılık durumlarında diğerinin davranışları beklediğim gibi olmuştur.				.54	.30
16. Daha önce karşılaştığım karşılıklı bağımlılık durumlarında diğeri bana karşı dürüst olmuştur.				.53	.57
27. Yakın arkadaşlarımın çoğu, karşılıklı bağımlılık durumlarında ortak kazancı gözetmişlerdir.				.52	.46
10. Yakın arkadaşlarımın çoğu, karşılıklı bağımlılık durumlarında yalnızca kendi kazançlarını gözetmişlerdir. ^R				.52	.36
24. İş (ya da okul) arkadaşlarımın çoğu, karşılıklı bağımlılık durumlarında ortak kazancı gözetmişlerdir.				.32	.22
Açıklanan Varyans (%)	16.19	7.55	6.93	6.63	
Özdeğer	6.72	2.62	2.18	1.76	

Not: Yalnızca .3'ün üzerindeki yüklemeler alınmıştır. Ters kodlanan maddeler R işaretiyle belirtilmiştir.

Ölçüt Geçerliği: Ölçeğin ölçüt geçerliğini değerlendirmek için Üç Baskın Sosyal Değer Yönelimi Ölçeği (Van Lange ve ark., 1997) kullanılmıştır. Katılımcılar (N=257) sosyal değer yönelimleri bakımından “kendine yanlı” ve “toplum yanlısı” olarak sınıflandırıldıktan sonra bağımsız gruplar için t testi uygulanmıştır. Kendine yanlılar ve toplum yanlıları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur, $t(129) = 3.04$; $p < .01$. Etki büyüklüğü $d = .44$ olarak hesaplanmıştır. Bu değer orta düzeyde bir etkiye işaret etmektedir. Karşılaştırma sonuçlarına bakıldığında, toplum yanlılarının Çok Boyutlu Sosyal Değer Yönelimi Ölçeği’nden aldıkları puanların (Ort. SDY = 3.68; S = .42), kendine yanlıların puanlarına (Ort. SDY = 3.46; S = .37) göre daha yüksek olduğu görülmüştür.

Benzer biçimde alt ölçekler de Üç Baskın Sosyal Değer Yönelimi Ölçeği’nden elde edilen “kendine yanlı” ve “toplum yanlısı” sınıflandırması bakımından farklılaşmaktadır. Buna göre, iki grup, Diğerine İlişkin Algı alt ölçeğinden alınan puanlar bakımından farklılaşmaktadır, $t(129) = 2$; $p < .05$. Etki büyüklüğü $d = .36$ olarak hesaplanmıştır. Bu değer, düşük düzeyde bir etkiye işaret etmektedir. Karşılaştırma sonuçlarına bakıldığında, toplum yanlılarının puanların (Ort. SDY = 3.4; S = .56), kendine yanlıların puanlarına (Ort. SDY = 3.21; S = .50) göre daha yüksek olduğu görülmüştür.

İki grubun ortalamaları, Paylaşılan Çevredeki Etkileşimler alt ölçeğinden alınan puanlar bakımından da farklılaşmaktadır, $t(129) = 2.03$; $p < .05$. Etki büyüklüğü $d = .37$ olarak hesaplanmıştır. Bu değer, düşük düzeyde bir etkiye işaret etmektedir. Bu alt ölçekte, toplum yanlılarının puanların (Ort. SDY = 4.18; S = .62), kendine yanlıların puanlarına (Ort. SDY = 3.97; S = .52) göre daha yüksek olduğu görülmüştür.

İki grup, Karşılıklı Bağımlılık Durumuna İlişkin Algılar alt ölçeğinden alınan puanlar bakımından farklılaşmaktadır, $t(129) = 3.14$; $p < .01$. Etki büyüklüğü $d = .55$ olarak hesaplanmıştır. Bu değer orta düzeyde bir etkiye işaret etmektedir. Karşılaştırma sonuçları, toplum yanlılarının puanların (Ort. SDY = 4.42; S = .57), kendine yanlıların puanlarına (Ort. SDY = 4.10; S = .59) göre daha yüksek olduğunu göstermiştir.

Yine, iki grup, Paylaşılmayan Çevredeki Etkileşimler alt ölçeğinden alınan puanlar bakımından farklılaşmaktadır, $t(129) = 2.46$; $p < .05$. Etki büyüklüğü $d = .43$ olarak hesaplanmıştır. Bu değer orta düzeyde bir etkiye işaret etmektedir. Karşılaştırma sonuçlarına bakıldığında, toplum yanlılarının puanların (Ort. SDY = 3.34; S = .49), kendine yanlıların puanlarından (Ort. SDY = 3.12; S = .54) daha

yüksek olduğu görülmüştür. Bu bulgular ölçeğin geçerli bir ölçüm aracı olduğuna işaret etmektedir.

Alt Ölçekler Arasındaki Korelasyonlar

Çok Boyutlu Sosyal Değer Yönelimi Ölçeği'nin alt ölçeklerinin kendi aralarındaki ve toplam puanla korelasyonları Tablo 3'te gösterilmiştir. Buna göre, alt ölçekler arasındaki korelasyonlar orta ve düşük düzeyli ilişkilere işaret etmektedir.

Tablo 3

Çok Boyutlu Sosyal Değer Yönelimi Ölçeği ve alt ölçekleri arasındaki korelasyonlar

Değişkenler	1	2	3	4	5
1. Çok Boyutlu Sosyal Değer Yönelimi Ölçeği	-				
2. Diğerine İlişkin Algılar	.83**	-			
3. Daha Önceki Etkileşimlerin Niteliği (Paylaşılan Çevre)	.61**	.28**	-		
4. Karşılıklı Bağımlılık Durumuna İlişkin Algılar	.68**	.38**	.28**	-	
5. Daha Önceki Etkileşimlerin Niteliği (Paylaşılmayan Çevre)	.62**	.28**	.20*	.35**	-

* $p < .05$, ** $p < .001$.

Güvenirlğe İlişkin Bulgular

İki Yarım Test Güvenirlik. Güvenirlik için İki Yarım Test Güvenirlik analizi yapılmıştır. Bu doğrultuda iki parçaya ayrılan ölçeğin ve alt ölçeklerin iki yarısı arasındaki korelasyonlara bakılmıştır. Buna göre, Çok Boyutlu Sosyal Değer Yönelimi Ölçeği'nin iki yarısı arasındaki korelasyon .79'dur. İki yarım test güvenirlikleri, Diğerine İlişkin Algılar alt ölçeği için .78, Paylaşılan Çevredeki Etkileşimler alt ölçeği için .50, Karşılıklı Bağımlılık Durumuna İlişkin Algılar alt ölçeği için .68 ve Paylaşılmayan Çevredeki Etkileşimler alt ölçeği için ise .52 olarak hesaplanmıştır.

İç Tutarlılık: Çok Boyutlu Sosyal Değer Yönelimi Ölçeği'nin Cronbach alfa yöntemiyle hesaplanan iç tutarlık katsayısı $\alpha = .86$ 'dır ($N = 257$). Alt ölçekler için Cronbach alfa iç tutarlık katsayıları, Diğerine İlişkin Algılar alt ölçeği için .87, Paylaşılan Çevredeki Etkileşimler alt ölçeği için .73, Karşılıklı Bağımlılık Durumuna İlişkin Algılar alt ölçeği için .70 ve Paylaşılmayan Çevredeki Etkileşimler alt ölçeği için .70 olarak saptanmıştır. Bu bulgular doğrultusunda ölçeğin güvenilir bir ölçüm aracı olduğu söylenebilir.

Tartışma

Kişinin ya da grubun olası çıkarlarının, kaynaklar ortak olduğu için diğeri/diğerleriyle çatıştığı durumlara grup-içi ve gruplar-arası ilişkilerde oldukça sık rastlanmaktadır. Bu durumlarla ilgili olarak, bir yemek hesabının ortaklaşa ödenmesinden kaçak elektrik kullanımına, gereksiz su tüketiminden vergi kaçırmaya birçok örnek verilebilir. Bu çatışma durumları, alan yazında sosyal ikilemler başlığı altında incelenmektedir. Sosyal ikilemlerde bireyler ya da gruplar bu çatışma durumlarında kendi çıkarlarına ve diğerlerinin çıkarlarına verdikleri ağırlığa bağlı olarak yarışmacı, bireyci, özgeci ya da işbirlikçi davranışlarda bulunabilirler. Sosyal değer yönelimi bu tercihlerden birine daha fazla eğilimi olma anlamına gelen bir kişilik değişkenidir. Önceki çalışmalar SDY'yi ölçmeye yönelik girişimlerde bulunsalar da daha önce hiçbir çalışma bu yapıların faktöriyel bir yapısı olabileceği düşüncesiyle ilgilenmemiştir. Bu çalışmada ise SDY'lerin dört farklı bileşenden oluşan bir yapı olabileceği ortaya konmuştur. Bunlar, Diğerine İlişkin Algılar, Paylaşılan Çevredeki Etkileşimler, Paylaşılmayan Çevredeki Etkileşimler ve Karşılıklı Bağlılık Durumuna İlişkin Algılar olarak isimlendirilmiştir.

Analiz sonuçları Çok Boyutlu Sosyal Değer Yönelimi Ölçeği'nin geçerli ve güvenilir bir ölçüm aracı olduğuna işaret etmektedir. Bileşenler arasındaki korelasyonların düşük ve orta düzeylerde olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar, birbirleriyle ilişkisiz olmasalar da bileşenlerin birbirlerinden bağımsız olduklarını ve alt ölçeklerin ayrı birer ölçüm aracı olarak kullanılabileceğini göstermektedir.

Bulgular, giriş bölümünde kuramsal olarak önerilen faktörlerden kısmen farklı bir yapı ortaya çıkarmıştır. Madde içerikleri ve faktör yükleri dikkate alınarak daha önceki etkileşimlerin niteliği faktörü ikiye bölünmüş ve paylaşılan çevredeki etkileşimler ve paylaşılmayan çevredeki etkileşimler faktörleri elde edilmiştir. Bunlardan ilki aile ile ilgili deneyimleri, ikincisi aile dışındaki deneyimleri (arkadaşlar ve tanımlanmamış diğerleriyle girilen önceki etkileşimler) içermektedir. Bu iki faktör, kendine yanlı etkileşimlerle toplum yanlı etkileşimler arasında bir uzanım göstermektedir. Bu iki alt-ölçekten alınan puanın artması daha fazla toplum yanlı etkileşim deneyimi anlamına gelmektedir.

Öte yandan, diğerinin tercihlerine benzerlik ve diğerine uzaklık giriş bölümünde iki ayrı faktör olarak önerilse de analiz sonucunda iki değişkene ilişkin maddeler tek bir faktör altında birleşmiştir. Buna uygun olarak, önerilen bu iki faktör diğerine ilişkin algılar ismiyle tek faktör altında birleştirilmiştir. Madde içeriklerine bakıldığında bunun diğerinin iç-gruptan ya da dış-gruptan biri olarak

algılanmasının bir sonucu olduğu görülmektedir. Iedema ve Poppe (1999) da bireycilerin benzersiz olmayı daha çok istediklerini belirtmektedirler. Buna göre, diğerine ilişkin algılar kimliği belirsiz diğerini dış-gruptan olarak algılama eğilimidir ve alt-ölçekten alınan puan arttıkça diğerini iç-gruptan olarak algılama düzeyi artmaktadır.

Karşılıklı bağımlılık durumuna ilişkin algılarla ilgili maddeler ise giriş bölümünde önerildiği biçimde yüklenmiştir. Buna göre, bu değişken karşılıklı bağımlılık durumunu bir rekabet durumu olarak algılamayla bir işbirliği durumu olarak algılama arasında bir uzanım göstermektedir. Alt ölçekten alınan puan arttıkça karşılıklı bağımlılık durumunu bir işbirliği durumu olarak algılama düzeyi artmaktadır.

Bu sonuçlara göre, kendine yanlılar ve toplum yanlıları, kendi içlerinde bu bileşenlere göre de farklılaşırlar. Bir toplum yanlısının bu yöneliminin temelinde diğerini iç-gruptan olarak algılama daha önemliken, bir diğer toplum yanlısı için karşılıklı bağımlılık durumunu bir işbirliği durumu olarak algılama daha ön plandadır. Bir diğeri için bu yönelim, kaynağını büyük ölçüde bireyin arkadaşlarıyla ya da ailesiyle daha önceki işbirliği etkileşimlerinin çokluğundan alır. Aynı farklılıklar bir kendine yanlı için de geçerlidir. Ancak kendine yanlı birinin kendine yanlı motivasyonunun kaynağında diğerini dış-gruptan olarak algılaması, karşılıklı bağımlılık durumunu bir rekabet durumu olarak algılaması ya da bireyin arkadaşlarıyla ya da ailesiyle rekabet içeren etkileşimlerinin çokluğundan biri ya da birkaçı daha fazla yer alır. Bütün farklı motivasyonlar için söz konusu bileşenlerin değerleri farklılaşır ve bileşenlerin toplamı sosyal değer yönelimine işaret eder.

Bu çalışmada geliştirilen ölçek kullanılarak, bir kişilik değişkeni olmasına karşın SDY'nin durumsal değişkenler bakımından farklılaştığına işaret eden çalışmalara (Griesinger ve Livingston, 1973; Grzelak, 1986) açıklık getirilebilir. Örneğin, Grzelak (1986) yönelimlerin paylaşılacak kaynağın niteliği (paylaşılacak kaynağın para ya da ortaklaşa yapılacak bir işte çalışma saatleri olması) bakımından farklılaştığını bulmuştur. Ancak, çalışmasında aslında bu çalışmada sunulan SDY'nin farklı yönleri rol oynamış olabilir. Ortamda para olduğunda durum artık sonuçta para kazanılabilecek bir karşılıklı bağımlılık durumu niteliği kazanır. Karşılıklı bağımlılık durumunu bir rekabet durumu olarak algılama düzeyi görece yüksek olanların bu türden bir durumda kendine yanlı davranışlarda bulunması daha büyük bir olasılıktır. Yani, diğerini iç gruptan olarak algılama düzeyi ve toplum yanlısı etkileşimleri yüksek olmasına karşın karşılıklı bağımlılık durumunu bir rekabet durumu olarak algılama düzeyi görece yüksek toplum yanlılarının, paylaşılacak kaynağın para olduğu durumlarda, paylaşılacak kaynağın ortaklaşa yapılacak bir işte çalışma saatleri olduğu durumlardan farklı

davranması beklenebilir. SDY'nin aslında durumsal değişkenlere bağlı olarak değişmediğine işaret eden benzer bir hipotetik akıl yürütme, diğerini dış gruptan olarak algılama düzeyi ve kendine yanlı etkileşimleri yüksek olmasına karşın karşılıklı bağımlılık durumunu bir işbirliği durumu olarak algılama düzeyi görece yüksek kendine yanlılar için de yapılabilir. Böyle bir durumun, ayrışık oyun çeşitlemeleriyle kendine yanlı olarak sınıflandırılan bireylerin onlardan beklenenin aksine kendine yanlı olarak davranmamalarıyla sonuçlanabileceği söylenebilir. Bu farkın görünür olabilmesi ise ancak SDY'nin bileşenlerinin ölçülmesiyle sağlanabilir.

Başka bir çalışmada kazançların söz konusu olduğu durumla karşılaştırıldığında, kayıpların söz konusu olduğu durumlarda toplum yanlıları daha fazla, bireyciler daha az işbirliğinde bulunmuşlardır (De Dreu ve McCusker, 1997). Karşılıklı bağımlılık durumunu kayıp-kazanca dayalı bir rekabet durumu olarak algılama düzeyi yüksek olan kendine yanlıların ve karşılıklı bağımlılık durumunu bir işbirliği durumu olarak algılama düzeyi yüksek toplum yanlılarının De Dreu ve McCusker'in çalışmasındaki bu farkın görünür olmasında rol oynadığı iddia edilebilir. Yani, aslında bu farklı durumlar diğerine ilişkin algılar bakımından karşılaştırıldığında herhangi bir fark gözlenmeyebilir. Elbette bu yalnızca bir spekülasyondur ve sonraki çalışmalarla sınanması gerekmektedir. Bu çalışmada sunulan bileşenlerin bundan sonraki SDY çalışmalarında göz önünde bulundurulması SDY'nin dinamiklerinin anlaşılmasında yararlı olabilir.

Sonuç olarak, sosyal değer yönelimi, seçim durumlarında bireylerin belirli seçimlere doğru yönelimlerine işaret eden bir yapıdır. Bu yapının tanımlanmasında ve ölçülmesinde bugüne kadar çok farklı yöntemler kullanılmıştır (Murphy ve ark., 2011). Bu çalışma da farklı bir tanım ve ölçüm aracı sunulmuştur. Buna göre, sosyal değer yönelimi, bunun farkında olarak herhangi bir seçim durumuna girdikleri zamana kadar gelişimsel süreçte kazandıkları dört bileşenin yansımasıdır. Diğer bir ifadeyle, sosyal değer yönelimi, bireyin diğerine ilişkin algısının, paylaşılan çevredeki etkileşimlerinin, paylaşılmayan çevredeki etkileşimlerinin ve karşılıklı bağımlılık durumuna ilişkin algısının bütününe temsil eder.

Son olarak, bu ölçeğin diğer bir avantajı, önceki çoğu ölçüm aracının aksine SDY'nin sürekli bir ölçümünü sunması ve böylece kategorik bir ölçümün sağlayamayacağı istatistiksel analizlere olanak sağlamasıdır.

Kaynaklar

- Aron, A., Mashek, D., McLaughlin-Volpe, T., Wright, S., Lewandowski, G. ve Aron, E. (2005). Including close others in the cognitive structure of the self. M. Baldwin (Ed.), *Interpersonal cognition* içinde (ss. 206-232). New York: Guilford Press.
- Au, W. T. ve Kwong, J. Y. Y. (2004). Measurement and effects of social value orientation in social dilemmas: A review. R. Suleiman, D. Budescu, I. Fischer, ve D. Messick (Ed.), *Contemporary psychological research on social dilemmas* içinde (ss. 71-98). Cambridge: Cambridge University Press.
- Baldwin, M. W. (1992). Relational schemas and the processing of social information. *Psychological bulletin*, 112(3), 461-484.
- Beggan, J. K., Messick, D. M. ve Allison, S. T. (1988). Social values and egocentric bias: Two tests of the might over morality hypothesis. *Journal of Personality and Social Psychology*, 55, 606-611.
- Brewer, M. B. (1999). The psychology of prejudice: Ingroup love and outgroup hate? *Journal of Social Issues*, 55(3), 429-444.
- Brucks, W. M. ve Van Lange, P. A. M. (2007). When prosocials act like proselves in a commons dilemma. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 33(5), 750-758.
- Dağ, İ. (1991). Rotter'in İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği'nin (RİDKOÖ) üniversite öğrencileri için güvenilirliği ve geçerliği. *Psikoloji Dergisi*, 7(26), 10-16.
- De Dreu, C. K. ve McCusker, C. (1997). Gain-loss frames and cooperation in two-person social dilemmas: A transformational analysis. *Journal of Personality and Social Psychology*, 72(5), 1093-1106.
- Griesinger, D. W. ve Livingston, J. W. (1973). Toward a model of interpersonal motivation in experimental games. *Behavioral Science*, 18(3), 173-188.
- Grzelak, J. Ł. (1986). Money isn't everything: Differential effects of type of values upon social orientations. *Polish Psychological Bulletin*, 17(3-4), 147-154.
- Hermans, H. J. (2008). How to perform research on the basis of dialogical self theory? Introduction to the special issue. *Journal of Constructivist Psychology*, 21(3), 185-199.

- Hermans, H. J. M., Kempen, H. J. G. ve Van Loon, R. J. P. (1992). The dialogical self: Beyond individualism and rationalism. *American Psychologist*, 47, 23-33.
- Iedema, J. ve Poppe, M. (1999). Expectations of others' social value orientations in specific and general populations. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 25, 1443- 1450.
- Kelley, H. H. ve Stahelski, A. J. (1970). Social interaction basis of cooperators' and competitors' beliefs about others. *Journal of Personality and Social Psychology*, 16(1), 66- 91.
- Kelley, H. H. ve Thibaut, J. W. (1978). *Interpersonal relations*. New York: Wiley.
- Knight, G. P. ve Dubro, A. F. (1984). Cooperative, competitive, and individualistic social values: An individualized regression and clustering approach. *Journal of Personality and Social Psychology*, 46(1), 98-105.
- Kopelman, S., Weber, J. M. ve Messick, D. M. (2002). Factors influencing cooperation in commons dilemmas: A review of experimental psychological research. E. Ostrom, (Ed.), *Drama of the commons* içinde (ss. 113-156). Washington: National Academies Press.
- Kuhlman, D. M. ve Marshello, A. F. J. (1975). Individual differences in game motivation as moderators of preprogrammed strategy effects in prisoner's dilemma. *Journal of Personality and Social Psychology*, 32(5), 922-931.
- Kuhlman, D. M. ve Wimberley, D. L. (1976). Expectations of choice behavior held by cooperators, competitors and individualists across four classes of experimental game. *Journal of Personality and Social Psychology*, 34(1), 69-81.
- Liebrand, W. B. G. (1984). The effect of social motives, communication and group size on behavior in an n-person multi-stage mixed-motive game. *European Journal of Social Psychology*, 14, 239-264.
- Liebrand, W. B. G., Jansen, R. W. T. L., Rijken, V. M. ve Suhre, C. J. M. (1986). Might over morality: Social values and the perception of other players in experimental games. *Journal of Experimental Social Psychology*, 22, 203-215.

- Liebrand, W. B. G. ve Van Ruin, G. J. (1985). The effects of social motives on behavior in social dilemmas in two cultures. *Journal of Experimental Social Psychology*, 21(1), 86-102.
- Liebrand, W. B.G., Wilke, H. A. M., Vogel, R. ve Wolters, F. J. M. (1986). Value orientation and conformity: A study using three types of social dilemma games. *The Journal of Conflict Resolution*, 30(1), 77-97.
- McClintock, C. G. (1972). Social motivation: A set of propositions. *Behavioral Science*, 17(5), 438-454.
- McClintock, C. G. (1974). Development of social motives in Anglo-American and Mexican-American children. *Journal of Personality and Social Psychology*, 29(3), 348-354.
- McClintock, C. G. (1988). Evolution, systems of interdependence, and social values. *Behavioral Science*, 33, 59-76.
- McClintock, C. G., Messick, D. M., Kuhlman, D. M. ve Campos, F. T. (1973). Motivational bases of choice in three- choice decomposed games. *Journal of Experimental Social Psychology*, 9, 572-590.
- McClintock, C. G. ve Van Avermaet, E. (1982). Social values and rules of fairness: A theoretical perspective. V. J. Derlega, ve J. L. Grzelak (Ed.), *Cooperation and helping behavior* içinde (ss. 43-70). New York: Academic Press.
- Messick, D. M. ve McClintock, C. G. (1968). Motivational bases of choice in experimental games. *Journal of Experimental Social Psychology*, 4, 1-25.
- Murphy, R. O., ve Ackermann, K. A. (2014). Social value orientation theoretical and measurement issues in the study of social preferences. *Personality and Social Psychology Review*, 18(1), 13-41.
- Murphy, R. O., Ackermann, K. A. ve Handgraaf, M. (2011). Measuring social value orientation. *Judgment and Decision Making*, 6(8), 771-781.
- Sattler, D. N. ve Kerr, N. L. (1991). Might versus morality explored: Motivational and cognitive bases for social motives. *Journal of Personality and Social Psychology*, 60(5), 756-765.
- Schlenker, B. R. ve Goldman, H. J. (1978). Cooperators and competitors in conflict: A test of "The Triangle Model". *The Journal of Conflict Resolution*, 22(3), 393-410.

- Steinberg, L. ve Morris, A. S. (2001). Adolescent development. *Annual Review of Psychology*, 52, 83-110.
- Tabachnick, B. G. ve Fidell, L. S. (2012). *Using multivariate statistics*. Boston: Pearson.
- Van Lange, P. A. M. (1992). Confidence in expectations: A test of the triangle hypothesis. *European Journal of Personality*, 6, 371-379.
- Van Lange, P. A. M. ve Kuhlman, D. M. (1994). Social value orientations and impressions of partner's honesty and intelligence: A test of the might versus morality effect. *Journal of Personality and Social Psychology*, 67(1), 126-141.
- Van Lange, P. A. M. ve Liebrand, W. B. G. (1991). The influence of other's morality and own social value orientation on cooperation in the Netherlands and the U.S.A. *International Journal of Psychology*, 26(4), 429-449.
- Van Lange, P. A. M., Otten, W., De Bruin, E. M. N. ve Joireman, J. A. (1997). Development of prosocial, individualistic, and preliminary evidence. *Journal of Personality and Social Psychology*, 73(4), 733-746.
- Van Lange, P. A. M. ve Semin-Goossens, A. (1998). The boundaries of reciprocal cooperation. *European Journal of Social Psychology*, 28, 847-854.
- Van Vugt, M., Meertens, R. M. ve Van Lange, P. A. M. (1995). Car versus public transportation? The role of social value orientations in a real-life social dilemma. *Journal of Applied Social Psychology*, 25(3), 258-278.
- Wyer, R. S. (1969). Prediction of behavior in 2-person games. *Journal of Personality and Social Psychology*, 13, 222-238.
- Yalçın, Ö. (2009). *Ekolojik ikilemlere ilişkin tutum, toplumsal sorumluluk ve yabancılaşmanın toplumsal değer yönelimi açısından incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Yalçın, Ö. (2011). Kaybettiren bencillik: Toplumsal ikilemler konusunda bir derleme. *Türk Psikoloji Yazıları*, 14(27), 18-37.